

Manca Košir

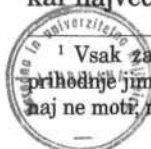
Doživljati svet kot vprašanje

Jede dumpfe Umkehr der Welt hat solche Enterbte,
denen das Frühere nicht und noch nicht das Nächste gehört.
Denn auch das Nächste ist weit für die Menschen. Uns soll
dies nicht verwirren; es stärke in uns die Bewahrung
der noch erkannten Gestalt.¹

Rainer Maria Rilke

Maximilian Gottschlich je konec prejšnjega stoletja izdal knjigo, ki analizira sodobno medijsko družbo – kaj niso prav množični mediji bistveni označevalci dvajsetega stoletja, kaj ni naš čas čas množičnih občil? – pod naslovom *Die Welt ist, wie wir sie denken* (Svet je, kakor ga mislimo). Naslovi posameznih delov te knjige kratko in jedrnato povedo, kakšen je “odčarani” svet, v katerem živimo: 1. Izgubljena identiteta, 2. Mediji in eksistencialna orientacija, 3. Etični deficit, 4. Kriza legitimnosti kot komunikacijska kriza, 5. Vrednost vedenja, 6. Metafizična praznina. Živimo torej v času, za katerega je značilna izguba smisla in z njo povezana dezorientacija individualiziranega, atomiziranega človeka. Vlada instrumentalni um in prostaški blišč medijskih podob, ki svoje uporabnike odvezujejo etičnega ravnanja in pristnih medčloveških odnosov.

Če je današnji svet tak, je bil svet pred njim drugačen? Poglejmo, kaj pravi mislec sveta izpred stotih let, veliki španski filozof in književnik Miguel de Unamuno. Govori o nesmiselnem kopičenju stvari in idej, o iluziji prihodnosti in nekoristnem čvekanju o napredku. “Izdelovati, izdelovati kar največ mogoče, na vseh področjih in kar najceneje, in naj

¹ Vsak zamolki obrat sveta pozna razdedinjence, / prejšnje jim več in prihodnje jim še ne pripada. / Ker tudi to, kar se bliža, je daleč ljudem. Nas / naj ne moti, naj nam da moč, da ohranimo/ še spoznano podobo.

človeški rod kar omedli ob vznožju veličastnega babilonskega stolpa, do vrha natlačenega z izdelki ...". Prostaštvo je na delu, vzklika ob začetku dvajsetega stoletja, bolj kot kdaj koli čutim strašen pritisk vladavine prostaštva. "Enako v znanosti kot v literaturi: klasično, trajno, vseobče človeško se utaplja pod kramo lahkomišelnih, cenenih – umsko cenenih, se pravi, da jih s prav malo napora razumeš – in prostaških izdelkov." Identično občutenje sveta, kot ga izreka moj dragi sodobnik Christian Bobin:

Pravo prostaštvo tega sveta je v času, v nezmožnosti, da bi porabili čas drugače kot drobiž, brž, brž, hiteti od katastrofe do športne stave, naglo zdrseti čez kupe denarja in popolne bedastoče življenja, pa čez tisto, kar je življenje v trpeči čarnosti, naglo priti do naslednje ure, in predvsem naj se nič ne zgodi, nobena prava beseda, nobena čista osuplost.

Kakor včeraj, tako torej tudi danes. Materialistično pridobitniško življenje, življenje kot samoumevnost – tako se pač ravna, tako živi, tako se misli o umetnosti in tako se ne misli (Heidegger: *Vsakdo je drugi in nihče on sam*) – avtomatizirano bivanje, ki si ne zastavlja vprašanj in ne išče svojega smisla, ki ponavlja obrabljene fraze. Brez dvoma v tiste, ki so jih lansirali, in brez dvoma v sebe, ki jih ponavlja kot pokvarjen avtomat. Imeti, grabiti, kopiciti ... Tekmovati za količino, storilnostno uriti sebe in svoje otroke, se pogajati za cilji, ki jih postavljajo drugi namesto nas. Biti tako, da moje lastnosti ni – brez istovetnosti, brez lastnih sanj.

Nič novega pod soncem torej? Dvajseto stoletje nam je pustilo, kar je njemu dalo devetnajsto, in to je nadaljevalo, kar je dobilo od prejšnjega ... In vendar se je zgodila velika razlika. Radikalno so se spremenili temeljni pogoji človeškega življenja, zato filozof Tine Hribar enaindvajseto stoletje poimenuje *nova doba*, čas, ki ga zgodovina še ne pozna. V tem novem času postaja vprašanje orientacije, ciljev in smisla glavno vprašanje naše eksistence.

Kdo smo in kaj hočemo je usodno vprašanje za slehernega posameznika, za skupnosti, narode in globalni svet. Še nikoli v zgodovini človeštva niso bili ponujani odgovori tako glasni, kot danes, in še nikoli tako bleščeči, kot zdaj. A še nikoli ne tako površni, nepremišljeni. Če je človek preteklosti na to usodno vprašanje odgovarjal iz življenja samega, s pomočjo lastnih izkušenj in medosebnih zrcaljenj, v jeziku svoje skupnosti, današnji sebe prepozna prek *realnosti drugega reda*. Kdo je, kako naj živi in za čim naj se žene, mu govorijo množični

mediji. Vse manj v njegovem jeziku in vse pogosteje v jeziku globalne vasi. Oziroma vse manj z besedami, saj so danes slike tiste, ki pritegujejo naš pogled. Vizualna kultura postaja dominantna, da teoretiki že govorijo o *homo videns* (Sartori), katerega pogled, usmerjen navzven (v televizijski in računalniški zaslon), nadomešča kognicijo *homo sapiensa*. Tehnološki napredek potemtakem človeka ne vodi v progresiven razvoj, temveč nazaj k jeziku podob, ki je bil pred mišljenjem in pred pisno kulturo.

Da ne bo nesporazuma: nisem nasprotnica televizije, ne mislim, da človek, ki dela z računalnikom, zaradi tega zgublja svojo človečnost. Vem pa, da mislimo v jeziku in z besedami, ne v slikah. Da slika fascinira, toda mišljenja ne razvija. In da za mišljenje potrebujemo čas. Ne moremo razumeti, ne moremo dojeti smisla, če ne mislimo. Če nismo zbrani, v samoti in tišini, brez storilnostne prisile in prekletega časa, ki terja hiter tempo brez odmora za globoko misel. In brez diktata medijskih slik, ki konstruirajo svojo realnost ter nam ne dopuščajo, da bi se poglobljali v lastno. Medijski potrošnik, ki presedi pred televizijskim zaslonom vsak dan štiri, pet ali več ur, je tako prepojen z medijskim se, da niti ne more več misliti, kdo sploh je.

Kako rasti po svoje in ne po meri množice, ki jo usmerjajo kričeče medijske podobe, omamljajo bleščeča oglasna sporočila "Če boš imel, boš srečen. In večni."? Kako si vzeti čas zase, se potopiti vase? Unamuno leta 1900 odgovarja: pusti geslo Naprej! ali Kvišku! Pojdi vase!

Pusti to o naprej ali nazaj, kvišku ali navzdol naprednjakom in nazadnjakom, njim, ki se vzpenjajo, in njim, ki gre z njimi navzdol, saj se gibljejo le v zunanjem prostoru, in išči drug, svoj notranji prostorček, prostor svoje duše. /.../ Reci navznoter! Osredini se, da boš izžareval; /.../ Pojdi vase, da se boš laže dal drugim ves cel in nerazdeljen.

Veliki umetniki, filozofi in znanstveniki dvajsetega stoletja so delali to. In vsi modri pred njimi od začetkov sveta. Šli vase. V samoto in tišino. K izviru. Po darove zase, ki so jih razdelili drugim. To spoznanje, taka vedenja in dejanja pomenijo meni največ, kar nam je dalo dvajseto stoletje in vsa pred njim. In še: ti ljudje niso prisegali na absolutne odgovore. Nikakor ne! Da je Eros odpiranje drugemu in drugačnemu, je čudenje in spraševanje, in da je končni odgovor Smrt, nas je tudi učilo minulo stoletje. In ne izučilo. Ideologije niso mrtve. Bojmo se ljudi, ki vedo! Najbolj tistih, ki svoje vedenje vsiljujejo

drugim, ki jih za to niso prosili. Ki se temu celo upirajo! Hoče tragični enajsti september 2001 povedati prav to?

Doživljati svet kot vprašanje je tista dediščina dvajsetega in prejšnjih stoletij, ki je v času množičnih občil morda najpomembnejša. Medijske podobe, stereotipi, klišeji, fraze in čvekarije ne morejo osvoboditi človeka črednosti, vrniti vsakomur njegovega glasu, ga odtegniti – čeprav za hip – kolektivnim navadam in razvadam, ga opozoriti, da obstaja tudi enkratno, nezamenljivo, je na Vilenici 2000 opozarjal

znani mediolog, filozof in pisatelj Régis Debray. To zmore knjiga kot odličen *stroj za upočasnjevanje*. "Za boj počasnosti s hitrostjo, za resnično fizično in duhovno preživetje v naši civilizaciji je pomembno, da se literarni *tempo* zna upreti stroboskopskim izletom v omamo slike in zvoka." Kajti če hočemo svet doživljati kot vprašanje – za kar tudi meni v življenju in tem prispevku gre – moramo imeti vsaj nekaj prostega časa, je govoril Debray. In ugotovil paradoks: v civilizaciji prostega časa je tega zmeraj manj. Kot pravi grafit duhovitega gibanja Loesje: *Hitra hrana – hitri avtomobili – hitri seks, pa še vedno nimam časa*.

Kdor resno piše knjige, si mora vzeti čas. O tem tu prisotni ne dvomimo. Zato bi rada opozorila na drugo ravnino knjige, ki na srečanjih pisateljev ni v središču zanimanja. Na branje. Prvič zato, ker knjige brez bralca ni. "Nobene razlike ni med pisanjem in branjem. Ta, ki bere, je pisateljica tistega, kar bere" (Bobin). Ne beremo dobrih knjig samo mi – dobre knjige berejo nas! Pravijo, da kadar beremo, pridejo angeli na obisk. Ker gremo takrat čisto vase. Ko beremo, namreč vedno beremo svoje lastno besedilo.

In drugič je vredno govoriti o branju zato, ker velja, da kdor bere, tudi misli. Katastrofalni rezultati mednarodne raziskave o pismenosti, ki so pokazali, da smo Slovenci čisto na dnu, problematizirajo naše – in ne samo slovenske! – slabe bralske navade. Branje ni več družbena vrednota, kar je bilo velik del dvajsetega stoletja. Branje ni več središče učenja materinega jezika, kar je pred leti bilo. Kdor ne bere, težko misli. Kdor ne misli, ne os-misli. Ne zmore doživljati sveta kot vprašanja, se čuditi, radostiti. *Če ne bomo brali, nas bo pobralo*, je vzklikal Tone Pavček v času osamosvojitve Slovenije in postavitve lastne države. In smo si člani študijskih krožkov *Beremo z Manco Košir*, ki jih bo kmalu – po zaslugi Andragoškega centra Slovenije in njegovega prizadevanja za vseživljenjsko učenje – po Sloveniji posejanih trideset, zapisali kot svoje vodilo na knjižno znamenje. Beremo, da smo sami s seboj in sami v sebi. Beremo, da se potem srečujemo in s pogovarjanjem o prebranem, delamo družabne in družbene dogodke. Smo Jančarjev *Upor bralcev* in vivo:

Skozi petindvajset črk slovenske abecede ... nam je dano potovati in leteti, razumeti, spoznavati in slutiti, misliti in hrepeneti. In morda je to večja skrivnost kakor skrivnost silicijevih kristalov, s pomočjo katerih drvi nova tehnologija po medmrežnih prostranstvih.

Kaj mi/nam torej ostaja od dvajsetega stoletja? Umevanje doživljanja sveta kot vprašanja prek pogleda navznoter, v tišini, z molčanjem in branjem, ki vedno znova premaga duha ubijajoči tempo sodobnega časa in dominacijo mamljivih medijskih slik. Prepoznavam smiselnost bivanja in globoke pomene osebnega življenja v horizontu miselne dediščine in upanja, ki ga je izrekel pesniški velikan Fernando Pessoa:

Moderna civilizacija je pridobila nove poglede na Eksistenco, nekatere druge pa zgubila. Zato mora biti Prihodnost najvišja sinteza vsega, kar se je izgubilo, in vsega, kar je še prisotno, da se bo iz nje lahko rodila Neskončnost, ki bo v sebi združevala vse aspekte Eksistence ...

SODOBNOST

revija za književnost in kulturo

Letnik 66, številka 6, 2002

Izdajatelj

Cankarjeva založba
Kopitarjeva ulica 2
1512 LJUBLJANA

Naslov uredništva

SODOBNOST
Hribarjevo nabrežje 13
1512 LJUBLJANA
Telefon 01 200 41 02
sodobnost@cankarjeva-z.si

Naročila in reklamacije

Cankarjeva založba
Kopitarjeva ulica 2
1512 LJUBLJANA
Telefon 01 230 26 95, 080 11 08

Tisk

TISKARNA LJUBLJANA d.d.
ISSN 0038-0482

Oblikovanje ovitka

Jani Bavčer, ARSENAL,
sodelavec Matej Pajnič

Računalniški prelom
Janez Turk

Glavni urednik
EVALD FLISAR

Uredništvo
Sandra Baumgartner
Igor Bratož
Meta Kušar
Miloš Mikeln
Igor Škamperle
Milan Vincetič
France Vurnik
Ciril Zlobec

Lektorica in tajnica
uredništva
Metka Peserl
metka.peserl@volja.net

Glavni urednik sprejema
sodelavce vsak ponedeljek
od 11. do 13. ure
v pisarni uredništva,
Hribarjevo nabrežje 13.

Sodelavce prosimo,
da prispevkom obvezno
priložijo disketo.

Nenaročenih prispevkov
ne vračamo.

Letna naročnina
z 20 % popustom
za redne naročnike
9800 SIT.

Cena te številke
v prosti prodaji
1500 SIT.

Cena za naročnike
v tujini USD 125
ali protivrednost
v drugi valuti.

Revija izhaja
ob finančni pomoči
Ministrstva za kulturo
Republike Slovenije
in sponzorjev.

Stališča avtorjev
niso zmeraj tudi
stališča glavnega
urednika ali članov
uredništva.